

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

**МОДЕЛЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ТА
ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
РИЗИКОНЕБЕЗПЕЧНИХ ТА ІНШИХ ПРОФЕСІЙ**

монографія

**Львів
СПОЛОМ
2023**

УДК 378.14.032.

М 74

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Львівського державного університету безпеки життєдіяльності ДСНС України, протокол № 3 від 26.10.2022 р.

Рецензенти: **Роман ГУРЕВИЧ**, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України;
Василь КАРАБИН, доктор технічних наук, доцент.

Наукова редакція: **Мирослав КОВАЛЬ**, доктор педагогічних наук, професор
Андрій ЛИТВИН, доктор педагогічних наук, професор

Моделювання педагогічного процесу та психологічного супроводу підготовки фахівців ризиконебезпечних та інших професій : монографія / за ред. М. С. Ковалю, А. В. Литвина. Львів : ЛДУБЖД, 2023. 396 с.

Розкрито теоретичний і методичний аспекти моделювання освітньої системи і педагогічної взаємодії в підготовці майбутніх фахівців. Проаналізовано сучасні підходи до проектування освітнього процесу в закладах професійної освіти у світлі вимог гуманістичної парадигми. Подано науково-методичні рекомендації з моделювання навчальної виховної та організаційно-управлінської діяльності закладів освіти різного рівня та профілю, зокрема професійної підготовки фахівців, що працюватимуть в органах і підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Дослідження виконано в межах теми НДР кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУБЖД «Педагогічне забезпечення та психологічний супровід професійної підготовки та здоров'язбереження фахівців ризиконебезпечних професій у закладах вищої освіти».

Для науково-педагогічних, педагогічних та адміністративних працівників і здобувачів освіти (аспірантів, ад'юнктів, курсантів і студентів), стейкхолдерів, а також широкого кола дослідників у галузі теорії та методики професійної освіти.

ISBN 978-966-919-915-7

© Автори, 2023

© Львівський державний університет безпеки життєдіяльності ДСНС України, 2023

© Вид-во "СПОЛОМ", 2023

<i>Ірина БАБІЙ</i>	
2.9. Модель системи формування професійного мовлення фахівців сфери обслуговування.....	180
<i>Світлана ВАСИЛИНА</i>	
2.10. Модель правової підготовки учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.....	192
<i>Олена ЗАМФЕРЕСКО</i>	
2.11. Модель професійної підготовки майстрів ресторанного обслуговування у ВПУ до підприємницької діяльності.....	202
РОЗДІЛ 3. АПРОБОВАНІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ РИЗИКОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ.....	221
<i>Мирослав КОВАЛЬ</i>	
3.1. Модель професійної підготовки майбутніх працівників ДСНС України в інформаційно-освітньому середовищі ЗВО.....	221
<i>Михайло КОЗЯР, Мирослав КОВАЛЬ, Андрій ЛИТВИН</i>	
3.2. Модель формування професійної готовності майбутніх фахівців цивільного захисту.....	243
<i>Оксана ПОВСТИН</i>	
3.3. Модель підготовки фахівців у галузі безпеки людини до управлінської діяльності у ЗВО ДСНС України.....	257
<i>Роксолана СІРКО, Володимир СЛОБОДЯНИК</i>	
3.4. Модель професійної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби.....	280
<i>Мирослава КУСІЙ</i>	
3.5. Модель підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності.....	306
<i>Ігор КОВАЛЬ</i>	
3.6. Модель формування готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах.....	318
<i>Ярема ВЕЛИКИЙ, Андрій ЦЮПРИК</i>	
3.7. Модель громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку в закладі вищої освіти.....	329
<i>Наталія ОЛЕКСІЄНКО</i>	
3.8. Модель формування моральної культури майбутніх бакалаврів цивільного захисту.....	355
<i>Оксана СТЕЛЬМАХ</i>	
3.9. Теоретична модель структурно-змістових компонентів професійної Я-концепції рятувальника.....	374
ПІСЛЯМОВА.....	387

2.9. Модель системи формування професійного мовлення фахівців сфери обслуговування

У сучасній соціокультурній та економічній ситуації інтеграції України в європейський простір важливе значення відводиться підвищенню якості обслуговування населення, задоволенню потреб ринку праці. Сервісна сфера одна з перших зазнала реформування, роздержавлення, приватизації, що зумовило нові вимоги до підготовки працівників цієї галузі. Робота у сфері обслуговування є лінгвоактивною, тому високий кваліфікаційний рівень сервісного працівника визначається у тому числі знанням мовних норм, засвоєнням галузевої термінології, етики та етикету професійного спілкування, що мотивує актуальність дослідження педагогічних умов формування професійного мовлення фахівців сфери обслуговування.

Однак в умовах стрімкого розвитку сервісного сектора виникає низка суперечностей між: підвищенням вимог до кваліфікаційних характеристик працівника сфери обслуговування й недостатнім рівнем сформованості професійномовленнєвих умінь і навичок у випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О); важливістю професійномовленнєвих знань майбутніх сервісних працівників і нерозробленістю педагогічних умов їх формування; необхідністю вироблення в учнів професійномовленнєвих умінь і навичок та браком відповідного навчально-методичного забезпечення.

Під час навчання здобувачі не лише опановують фахові знання, уміння і навички, а й формують основи професійного лексичного запасу, засвоюють моделі професійної взаємодії (комунікації), що уможлиблює формування цілісної професійної мовної особистості, яка набуває особливої актуальності в контексті гуманітаризації сучасного освітнього процесу. Водночас ефективне формування й розвиток професійного мовлення в учнів ЗП(ПТ)О сфери обслуговування можливі лише в тісному зв'язку з професійно орієнтованими дисциплінами, котрі разом із рідномовною підготовкою створюють теоретичну і практичну основу для професійного становлення майбутніх сервісних працівників. Відтак ефективність процесу розвитку професійного мовлення здобувачів залежить від того, наскільки зміст рідномовної підготовки мови враховує специфіку майбутньої професії. Усе це актуалізує розв'язання таких питань: теоретичні та методичні основи розвитку професійного мовлення в майбутніх галузевих фахівців, формування вмінь і навичок вербальної комунікації в процесі професійної діяльності, унормування й фіксація термінологіки в навчальній літературі, що є важливими чинниками професійного самовизначення, адаптації, соціалізації.

Метод моделювання широко використовується в сучасних науково-педагогічних дослідженнях, оскільки він об'єднує емпіричний та теоретичний

аспекти дослідження, дозволяє з'ясувати структуру об'єкта дослідження, зв'язки між його компонентами, відстежити його цілісність, а також уможлиблює вивчення процесу його реалізації [8, с. 19]. У дослідженні педагогічних процесів моделювання є найкращим методом, який надає певну інформацію про процеси, що відбуваються у так званих «живих системах» [2, с. 8]. З огляду на те, що педагогічні процеси постійно оновлюються та коригуються відповідно до запитів і потреб учасників навчального процесу, саме модель дозволяє бачити перспективи та врахувати ризики, а її особливість – здатність відображати зміни, які характеризують соціокультурну динаміку [2, с. 21]. Відтак модель не лише репрезентує зміст теперішньої чи минулої педагогічної реальності, а й майбутньої, що дозволяє ефективно прогнозувати, планувати освітній процес.

Про актуальність і перспективність саме цього методу дослідження свідчать численні розвідки, присвячені науково-педагогічному моделюванню, що зумовило появу в науковому обігу низки визначення поняття «модель». З огляду на змістову, структурну й функційну природу моделі вважаємо найбільш містким визначення, яке запропонував І. Зязюн. Отож, розглядаємо модель як «штучно створений зразок у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм чи формул, який, будучи подібним до досліджуваного об'єкта (чи явища), відображає й відтворює у більш простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами цього об'єкта» [5].

Аналіз теорії моделювання, здобутків учених у галузі лінгводидактики, лінгвістики, психології, пов'язані передусім з теорією мовленнєвої діяльності, аналіз документації, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу підготовки майбутніх працівників сфери обслуговування, програм навчання результати констатувального експерименту, а також урахування вимог до працівників сервісної галузі послужили основою для розроблення моделі системи формування професійного мовлення фахівців сфери обслуговування (рис. 2.9).

У процесі побудови моделі професійного мовлення учнів ЗП(ПТ)О сфери обслуговування зважаємо на алгоритм педагогічного моделювання, запропонований О. Дахіним, який передбачає такі етапи побудови моделі: 1) визначення мети і завдань моделювання; 2) обґрунтування теоретичних засад моделювання процесу формування професійного мовлення; 3) проєктування моделі формування професійного мовлення через забезпечення взаємозв'язку виділених компонентів; 4) розроблення інструментарію для визначення валідності й надійності спроектованої моделі шляхом утворення системи критеріїв, показників і рівнів оцінювання очікуваного результату – розвиток професійного мовлення; 5) дослідження ефективності спроектованої моделі шляхом її впровадження у процес професійної підготовки експериментальної групи під час педагогічного експерименту; 6) кількісний і якісний аналіз результатів моделювання [3].

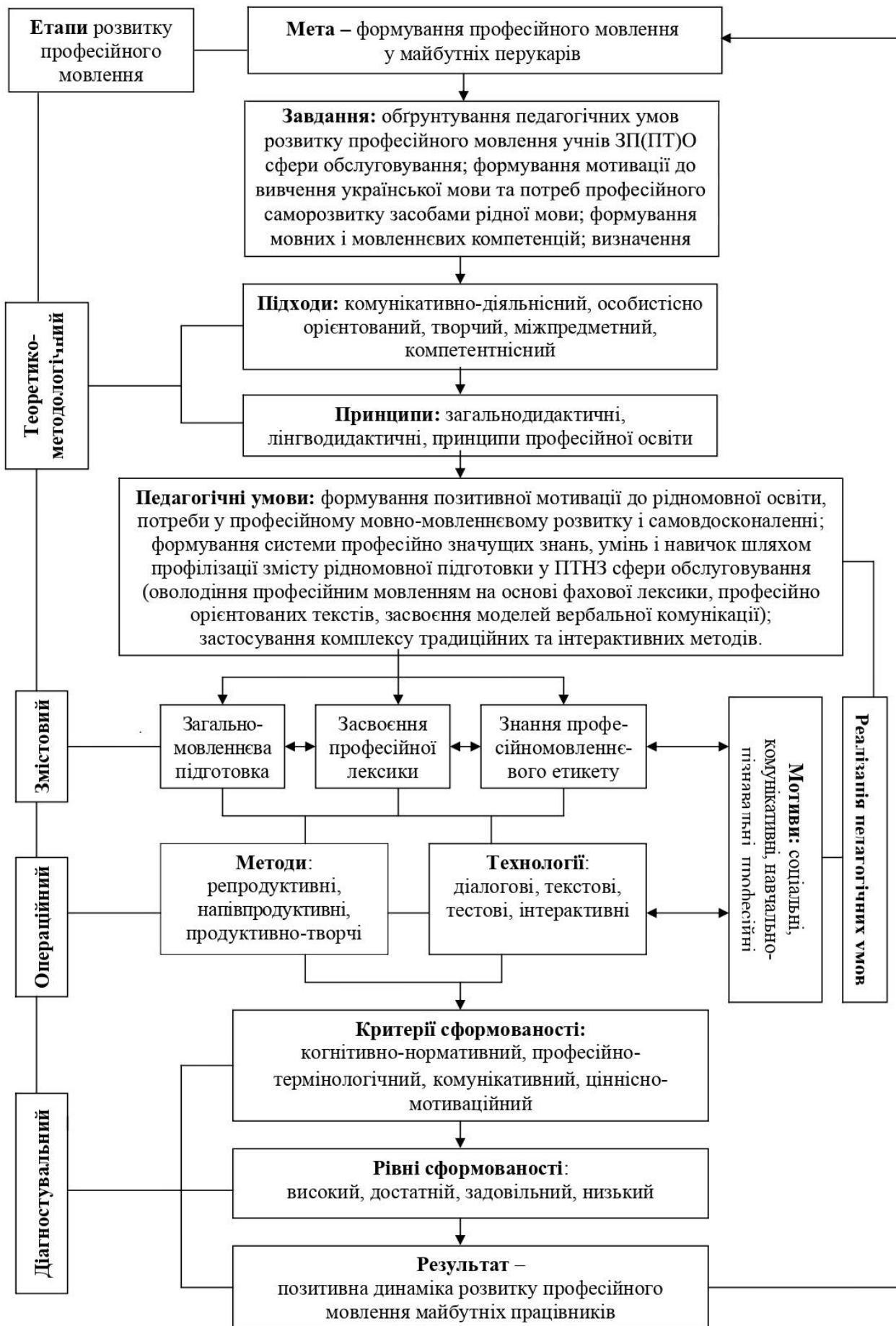

Рисунок 2.9 – Модель системи формування професійного мовлення фахівців сфери обслуговування

Важливо також, аби модель відповідала сучасним соціальним вимогам до підготовки кваліфікованих працівників у сфері обслуговування. Зокрема, кожен компонент професійної діяльності сервісного фахівця висуває відображений у мовній площині, що актуалізує відповідні вимоги до змісту професійно-мовленнєвої підготовки, а також потребує конкретних шляхів його реалізації.

Об'єктом моделювання є розвиток професійного мовлення учнів ЗП(ПТ)О сфери обслуговування, відповідно метою є формування високого рівня професійного мовлення у майбутніх сервісних працівників. Об'єкт і мета моделювання зумовили відповідні завдання педагогічної діяльності: обґрунтування педагогічних умов розвитку професійного мовлення учнів ЗП(ПТ)О сфери обслуговування; формування мотивації до вивчення української мови та потреб професійного саморозвитку засобами рідної мови; формування мовних і мовленнєвих компетентностей; визначення ефективних методів і засобів формування професійного мовлення.

Структура пропонованої моделі, підпорядкована реалізації поставленої мети і сформульованих завдань, які є її системотвірними чинниками, складається з таких взаємозв'язаних блоків: теоретико-методологічного, змістового, операційного, діагностувального.

Теоретико-методологічний блок уміщує підходи і принципи до мовної підготовки у ЗП(ПТ)О. Підхід до вивчення мови є стратегічно-концентричною системою [4]. Сучасні вимоги до випускників профтехосвіти потребують розроблення й упровадження таких підходів до рідномовної освіти, які б забезпечували формування висококультурної професійної мовної особистості, сприяли розвитку її духовних, інтелектуальних, комунікативних здібностей. Розуміння мови як чинника особистісного і професійного розвитку визначають пріоритетність у сучасній рідномовній освіті комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, творчого, міжпредметного, компетентнісного підходів. Так, комунікативно-діяльнісний підхід забезпечує свідому практичну спрямованість в засвоєнні мовних знань, уможливорює їх ефективне застосування в процесі вербальної взаємодії з колегами і споживачами. Особистісно орієнтований і творчий підходи спрямовані на учня як суб'єкта навчально-виховного процесу, його пізнавальні можливості, ціннісні виміри, створюють умови для виявлення його творчих здібностей, сприяють формуванню свідомої україномовної особистості. Міжпредметний підхід забезпечує реалізацію професійно спрямованого вивчення мови, що позитивно впливає на навчальну мотивацію учнів ЗП(ПТ)О. Компетентнісний підхід характеризується системністю, міжпредметністю, обіймає особистісний і діяльнісний аспекти, прагматичну й гуманістичну спрямованість у навчанні та вихованні, інтегруючи, таким чином, зміст і механізми перелічених вище підходів. Кожен із підходів покликаний розв'язувати свої завдання, але, взаємодіючи, вони забезпечують

формування й подальший розвиток мовної особистості, яка може вирішувати життєві та професійні завдання, створюють умови для виявлення когнітивних і творчих здібностей учня, уможлиблюють формування та корекцію мотиваційно-ціннісної сфери, дозволяють максимально реалізувати виховний потенціал предмета «Українська мова» [10, с. 126-127]. Підкреслимо, що реалізація кожного підходу в процесі розвитку професійного мовлення учнів ЗП(ПТ)О відобразилась у цільовому, змістовому, операційному та діагностувальному блоках моделі.

Успішне формування професійного мовлення потребує також визначення комплексу принципів навчання, а саме: загальнодидактичних (науковості, систематичності та послідовності, зв'язку теорії з практикою, наочності, доступності, свідомого вивчення, природовідповідності, креативності, гуманізації та гуманітаризації, індивідуалізації та диференціації), лінгводидактичних принципів (системності, текстоцентричності, домінувальної ролі вправ, комунікативності, діалогізації навчання, функціонально-стилістичної спрямованості та проблемно-ситуативний принцип) і принципів професійної освіти (неперервності освіти, наступності та перспективності, професійної спрямованості). Визначені підходи і принципи до рідномовної підготовки, психологічні основи організації процесу навчання, особливості професійного мовлення працівника сервісної сфери, освітні стандарти та аналіз освітньо-професійних програм і навчальних планів з предмета «Українська мова» послужили підґрунтям для формулювання педагогічних умов – комплексу спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників; педагогічні умови забезпечують цілісність навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі відповідно до вимог суспільства та запитів ринку праці, створюють можливості для формування професійно важливих якостей, ключових кваліфікацій і професійних компетенцій [7, с. 29]. Зокрема, були визначені такі педагогічні умови, що забезпечують розвиток професійного мовлення майбутніх сервісних працівників:

- формування позитивної мотивації до рідномовної освіти, потреби у професійному мовно-мовленнєвому розвитку і самовдосконаленні;

- формування системи професійно значущих знань, умінь і навичок шляхом профілізації змісту рідномовної підготовки у ЗП(ПТ)О сфери обслуговування (оволодіння професійним мовленням на основі фахової лексики, професійно орієнтованих текстів, засвоєння моделей вербальної комунікації);

- застосування комплексу традиційних та інтерактивних методів які передбачають відбір, моделювання й застосування елементів змісту, методів, прийомів, форм навчання, спрямованих на формування професійного мовлення.

Реалізація педагогічних умов відображена у моделі у трьох взаємопов'язаних блоках: змістовому, операційному, діагностувальному.

Змістовий блок уміщує основні напрями формування і розвитку професійного мовлення майбутніх сервісних працівників, а саме: загальномовленнєвий і професійномовленнєвий. Загальномовний розвиток учнів ЗП(ПТ)О передбачає поглиблення й систематизацію знань шкільного курсу з української мови, збагачення учнівського мовлення граматичними, лексичними й стилістичними засобами, які є основою для формування та розвитку професійних мовленнєвих умінь і навичок. Оскільки сьогодні освітнім пріоритетом є розвиток особистості з високим рівнем комунікативної компетенції, сформованість якої необхідна для самореалізації у лінгвоактивних сферах суспільного життя, то повторення граматики доцільно здійснювати, інтегруючи нормативний і комунікативний аспекти. Урахування нормативного аспекту створює мовну базу для активізації пізнавальної діяльності, забезпечує розвиток лінгвістичного мислення, тоді як виконання комунікативних завдань розвиває і вдосконалює конструктивні, трансформаційні дії з граматичними одиницями, створює умови для подальшої продуктивної мовленнєвої діяльності. Поглиблення знань із лексики та фразеології рідної мови дозволяє формувати національно свідому, духовно багату мовну особистість, яка володіє вміннями й навичками вільно комунікативно вмотивовано користуватися мовними засобами, стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності і передбачає: збагачення словникового запасу учнів новими лексемами, розширення й уточнення змісту вже відомих слів, що потребує виконання лексичних вправ із поступовим зростанням рівня складності та самостійності та роботу з лексикографічними джерелами. Усе зазначене забезпечує формування не лише комунікативної, а й соціокультурної компетентності.

Професійномовленнєвий розвиток забезпечує наповнення змісту рідномовної підготовки професійно значущою інформацією й передбачає передусім засвоєння фахової термінології та оволодіння моделями професійної комунікації Центральним компонентом мови спеціальності є сукупність фахових термінів. Для вільного володіння усною та писемною формами професійного мовлення учні повинні мати значний активний запас фахових лексем, ідеться, зокрема про 75–80 % від усіх галузевих термінів. Формування термінової компетенції здійснюється поетапно шляхом застосування системи вправ, що співвідноситься з репродуктивним і продуктивним рівнями засвоєння лексичних одиниць. На першому етапі відбувається ознайомлення з терміном, засвоєння його значення/значень. На другому етапі учні вивчають граматичні, акцентуаційні, правописні особливості термінів, етимологізують, перекладають фахові лексеми, добирають синоніми. На завершальному (третьому) етапі виробляються уміння та навички терміновживання у власних висловлюваннях. Засвоєння фахової термінології потребує ґрунтовної роботи з вузькогалузевими навчальними словниками, що забезпечує системне уявлення про терміносистему

обраного фаху, виробляє вміння та навички роботи з довідковою літературою, стимулює інтелектуальну і мовленнєву активність, а також створює лінгвістичний супровід для вивчення професійно орієнтованих дисциплін. Усе це забезпечує свідоме засвоєння фахової лексики, дозволяє підвищити рівень культури професійного мовлення, полегшує процес засвоєння фахових знань і їх застосування в майбутній діяльності.

Основним видом професійної комунікації у сфері обслуговування є спілкування сервісного працівника і клієнта, яке покликане налагодити й підтримати контакт зі споживачем, аби краще зрозуміти його побажання. Водночас таке спілкування є нетривалим, ритуалізованим, має діалогічну форму, тому обмежується рамками етикетного (фатичного) спілкування, що вимагає досконалого знання українського мовленнєвого етикету [12]. Знання українського мовленнєвого етикету, уміння використовувати його засоби розширюють комунікативні можливості сервісних працівників, забезпечують емоційну та вербальну взаємодію з клієнтом.

Формування професійного етикетного мовлення включає найважливіші відомості про етикетні жанри, особливості їх застосування у сервісній сфері, а також передбачає сформовані аудіоконтактні та діалогічно-мовленнєві уміння, які здійснюються за допомогою аудіативних завдань та інтерактивних методів навчання: побудови діалогів, ділових ігор, комунікативних тренінгів, що дозволяє успішно опанувати стереотипні схеми професійної вербальної взаємодії, а також забезпечує мисленнєвий і творчий розвиток учнів ЗП(ПТ)О. Виокремлення загальномовленнєвого та професійномовленнєвого напрямів у межах змістового блоку моделі забезпечуватиме наступність і перспективність одержаних знань в процесі рідномовної підготовки для подальшого професійного становлення здобувачів освіти.

Реалізація змістового блоку здійснюється за допомогою відповідних методів і технологій навчання, які утворюють операційний блок моделі. Під час формувального експерименту найефективнішими методами і прийомами навчання виявилися такі, що відображають рівень пізнавальної діяльності учнів, а саме: репродуктивні, напівпродуктивні, продуктивні. Основою навчання мови є метод вправ, педагогічний потенціал якого дозволяє реалізувати концепцію поетапного формування професійномовленнєвих умінь і навичок. Різноманітні вправи необхідно застосовувати у поєднанні з інтерактивними технологіями.

Процес технологізації мовної освіти базується на задекларованих особистісно орієнтованому, комунікативно-діяльнісному, творчому, компетентнісному підходах. Методична інтерпретація загальнопедагогічних технологій щодо рідномовної підготовки виявляється у вигляді лінгвометодичних технологій [6, с. 19], серед яких найефективнішими у формуванні професійного

мовлення є діалогові, текстоцентричні, ігрові, тренінгові, інформаційно-комунікаційні, тобто ті, що мають інтерактивну основу [9].

Висока культура діалогу є невід'ємним компонентом фахової культури у професіях типу «людина – людина», тому важливо, аби діалоги, які використовуються педагогами-мовниками, мали професійну спрямованість. Моделювання діалогічних ситуацій – це створення уявної моделі-образу, який передбачає пошук оптимального розв'язання навчальної проблеми і відтворює послідовність міркувань. Діалогізація навчання сприяє інтелектуальному й емоційному розвитку учнів ЗП(ПТ)О, вияву їх творчої активності, пізнавальної самостійності, формуванню в них таких якостей, як спостережливість, пам'ять, здатність аналізувати і сприймати сказане співрозмовником. Крім того, діалог є основою таких інтерактивних методів навчання, як рольова та ділова ігри, комунікативний тренінг [1 с. 63]. Застосування ігрових технологій дозволяє не лише змоделювати професійну ситуацію, а й сприяє формуванню/зміні професійної свідомості учнів, демонструє можливі труднощі та шляхи їх подолання, забезпечує «проживання» певних соціальних ролей формує внутрішні установки, які перетворюються під час багаторазового варіативного повторення в ціннісні орієнтації майбутнього професіонала.

Тренінгові технології – це водночас процес пізнання себе й інших, продуктивне спілкування, ефективна форма набуття знань, засіб для формування нових і вдосконалення раніше здобутих мовленнєвих умінь і навичок, форма розширення досвіду. Відпрацювання окремих аспектів майбутньої фахової діяльності під час тренінгу сприяє розвитку професійно зорієнтованого мислення та мовлення, розвиває здатність прогнозувати комунікативну поведінку співрозмовника, розкриває інтелектуальний, творчий потенціал учнів, позитивно впливає на підвищення їхньої самооцінки, усвідомлення потенціалу власного «Я».

Текстоцентричні технології відповідають основним завданням вивчення української мови в ЗП(ПТ)О, оскільки епіцентром заняття стає текстовий матеріал, який дозволяє оптимально поєднати загальномовленнєву, професійномовленнєву підготовку з виховним процесом. Рідномовна підготовка на текстовій основі передбачає підбір текстів, що мають типологічні характеристики певних мовленнєвих стилів, а також відтворюють мову як систему підсистем, що функціонує в різних сферах комунікації. Робота з правильно дібраними текстами дозволяє формувати уявлення про окремі мовні поняття, демонструвати взаємодію всіх мовних засобів (фонетичних, лексичних, граматичних), а також є одним із засобів управління мотивацією учнів під час організації мовленнєвої діяльності.

Основними засобами в процесі професійномовленнєвої підготовки є навчальні тексти. Текстовий матеріал повинен добиратися з огляду на інформаційний, методичний, лінгвістичний, комунікативний, виховний критерії.

Визначені напрями професійномовленнєвої підготовки та застосування відповідних методів і технологій навчання дозволяє формувати у здобувачів позитивну навчальну мотивацію, яка спонукає, скеровує й організовує поведінку здобувачів освіти, а також надає їй особистісного змісту. В учнів ЗП(ПТ)О, які належать до раннього юнацького або старшого підліткового віку, переважають внутрішні мотиви, а саме: потреба у самоствердженні, усвідомлення престижності та перспективності здобутих у закладі освіти знань, почуття обов'язку. Формуються також професійні мотиви, які, на думку Н. Рудої, переважають у структурі мотивації старшого учня [11]. Необхідність урахування внутрішніх мотивів учня в процесі навчання узгоджується з основними положеннями особистісно орієнтованого навчання. Водночас у цьому віці відбувається взаємодія і взаємовплив соціальних і пізнавальних мотивів. Аналізуючи мотиви у процесі вивчення рідної мови, слід виходити зі специфіки самого предмета. Рідна мова є, передусім, засобом присвоєння людиною суспільного досвіду, а вже потім й одночасно з цією функцією – засобом виразу її власної думки. Таким чином, засвоюючи рідну мову, людина опановує засіб пізнання, що уможлиблює формування в неї специфічних пізнавальних, комунікативних та інших соціальних потреб.

На основі аналізу теорії мотивації та з огляду на специфіку предмета «Українська мова» були виокремлені такі найважливіші за змістом групи мотивів, сформованість яких є актуальною у процесі вивчення рідної мови в ЗП(ПТ)О сфери обслуговування:

- *соціальні* – почуття громадянського обов'язку, відповідальності, усвідомлення соціальної значущості вивчення української мови; бажання через навчання утвердитись у суспільстві.

- *навчально-пізнавальні* – бажання більше знати, бути освіченою й ерудованою людиною, якою неможливо стати без глибоких і системних знань із рідної мови;

- *комунікативні* – бажання вивчати українську мову для ефективного спілкування з іншими людьми (дорослими, однолітками), що сприяє соціальній адаптації та успіху в професійній сфері;

- *професійно-ціннісні* – необхідність засвоєння мовних засобів із метою ефективної професійної діяльності та подальшого фахового саморозвитку.

Таким чином, формування позитивної мотивації здійснюється у межах змістового й операційного блоків пропонованої моделі та врахуванням вікових особливостей учнів, ЗП(ПТ)О. На змістовому рівні мотиваційний аспект реалізується через професіоналізацію рідномовної підготовки, зокрема використання під час занять з української мови професійно орієнтованого навчально-методичного матеріалу; на операційному – шляхом застосування

традиційних та інтерактивних методів навчання, інформаційно-комунікаційних технологій.

Важливим етапом у розробленні моделі було узагальнення показників констатувальної частини дослідженні, яка передбачала діагностику мовних, мовленнєвих, термінних компетентностей учнів ЗП(ПТ)О сфери обслуговування, визначення рівня їх навчальної мотивації, що відображено у діагностувальному блоці моделі. З цією метою було використано комплекс критеріїв, вибір яких зумовлений: відповідністю учнів ЗП(ПТ)О потребам ринку праці; суспільними запитами, вимогами стейколдерів; економічною доцільністю.

Отож, були виокремлені такі критерії оцінювання рівня сформованості професійного мовлення в майбутніх фахівців сфери обслуговування та їх змістові характеристики:

1) когнітивно-нормативний – знання норм сучасної української літературної мови, основ мовленнєвого етикету, особливостей монологічної та діалогічної форм спілкування, поняття про стилі мовлення;

2) професійно-термінний – знання системи фахових термінів і поняття про особливості спеціальних мов, знання та використання професійної термінології;

3) комунікативний – уміння спілкуватися відповідно до мовно-етикетних норм української мови; уміння організувати власне мовлення відповідно до правил сучасної української мови, уміння вести монолог і діалог;

4) ціннісно-мотиваційний – свідоме ставлення до вивчення української мови, наявність системи мотивів (пізнавальних, соціальних, комунікативних), що спонукають учня до оволодіння професійним мовленням, розвитку власної мовної особистості, потреби вдосконалювати власне мовлення.

Діагностування рівня сформованості професійного мовлення в учнів ЗП(ПТ)О сфери обслуговування. З цією метою була розроблена та реалізована відповідна методика:

- рівень сформованості мовлення учнів ЗП(ПТ)О сфери обслуговування за показниками когнітивно-нормативного критерію визначався за допомогою тестового контролю;

- рівень сформованості професійного мовлення за показниками професійно-термінологічного критерію вивчався за допомогою системи розроблених тестів;

- рівень сформованості професійного мовлення за показниками комунікативного критерію визначався шляхом анкетування із застосуванням питальника КОЗ-1;

- рівень сформованості професійного мовлення за показниками мотиваційно-ціннісного критерію вивчався шляхом анкетування за методикою А. Реана та В. Якуніна.

Кожен із запропонованих критеріїв характеризується низкою показників – визначальних ознак, що ілюструють сформованість професійного мовлення у

ході апробації прогностичної моделі та реалізації сформульованих педагогічних умов. Окреслені критерії та їх показники уможливили діагностику рівня сформованості професійного мовлення майбутніх фахівців сфери обслуговування на констатувальному та формувальному етапах дослідження. Для оцінювання якості професійного мовлення були використані чотири рівні її сформованості: високий, достатній, задовільний, низький.

Результатом впровадження запропонованої моделі та методики відповідно до обґрунтованих педагогічних умов, спрямованих на формування професійного мовлення в навчально-виховний процес ЗП(ПТ)О сфери обслуговування, вважаємо зростання рівня професійного мовлення за усіма виокремленими показниками: когнітивно-нормативним, професійно-терміном, комунікативним і мотиваційно-ціннісним.

Висновок. Отже, запропонована модель системи формування професійного мовлення фахівців сфери обслуговування відображає кореляцію професійної та мовної діяльності сервісного працівника. Усі її блоки (теоретико-методологічний, змістовий, операційний, діагностувальний) перебувають у тісному взаємозв'язку, у визначеній послідовності, а характеристика кожного з них розкриває їх призначення та важливість для майбутніх фахівців сфери обслуговування. Рідномовна професійномовленнєва підготовка, побудована за цією моделлю та з дотриманням обґрунтованих педагогічних умов, дає змогу суттєво підвищити ефективність процесу формування висококваліфікованих фахівців у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

1. Вдович С. М. Особливості мовної підготовки учнів ПТНЗ у контексті професійної адаптації. *Гуманітарні основи професійної адаптації майбутніх фахівців* : монографія / за ред. Г. П. Васяновича, С. М. Вдович. Львів : Сполум, 2009. С. 223–253
2. Гнезділова К. М., Касярум С. О. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи : навч. посіб. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2011. 124 с.
3. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование : монография. Новосибирск : НИПКиПРО, 2005. 230 с.
4. Дідук-Ступ'як Г. І. Філософсько-методологічні орієнтири лінгвометодичної технології «Інтерація різнотипових підходів» до вивчення української мови. *Педагогічний дискурс*. 2011. № 9. С. 96–102
5. Зязюн І. А. Філософія педагогічного світогляду. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. 2004. Вип. 4. С. 209–221.
6. Кучерук О. Сучасні технології навчання мови як методична проблема. *Українська мова і література в школі*. 2006. № 6. С. 17–21.
7. Литвин А. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів : Сполум. 2014. 76 с.
8. Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів : монографія / за ред. С. С. Вітвицької. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. 304 с.

9. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін. ; за ред. С. О. Сисоєвої. Київ : ВІПОЛ, 2001. 502 с.
10. Пентиліук М. Розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів, 2010. Вип. 5. С. 123–130.
11. Руда Н. Л. Особливості мотиваційної сфери старшокласників з різним рівнем навчальних досягнень : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка. Київ 2006. 21 с.
12. Стахів М. Український комунікативний етикет : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 245 с.